ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ · ԹԻՒ 47—96

25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1853

ԱԱՍԻՍ

ԼՐԱԳԻՐ

ԱՕԳՈՒՅՇ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Տարեկան գինն է մայրաքաղաքիս համար 100 ղուշ
» » դուրսերուն » 120 »
Վեցամեայ » մայրաքաղաքիս » 55 »
» » դուրսերուն » 65 »
Մէկ ծանուցումը տողն 40 փարայ է։
Տարեգրումները կանխիկ են։
Տարեգրումները ամէն ամսոյն 1 ին և 16 ին կը սկսին։

Դուրս երթալիք լրագիրներուն Ճամբուն ծախքը մեր վրայ է։
Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ կամ որ և իցէ գրութիւն, խմբագրին պիտի ուղղուի։ և ասոնց Ճամբուն ծախքը իրեն կողմն վրայ է։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԳԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կայսերական կառավարութեան խնամքը տերութեան գաւառներուն մէջ բնակող քրիստոնեայ ժողովրդոց հանգստութիւնը։ - Ռուսիոյ բանակին գործողութիւնները։ Նաւական պատերազմներ։ - Բուլգարիոյ բանակին վրայօր լուրեր։ - Դեսերտոս կամին շրջաբերականը։ - Գաղղիական Մոնիթէօռ լրագրին խարդախութիւնները։ - Ռուսաց վաճառականներուն շնորհուած պայմանաժամին երկարիլը։ - Ռուսիոյ տերութեան կոզմէն յայտարարութիւն մը։ - Վիեննայէն գրուած լուր մը։ - Էմիր Շամիլին և Տաղիստանցւոց բրած յաղթութիւնները։ - Պաշտօնական թերթ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂԳԻԱ։ Կայսեր և կայսերուհւոյն Ֆոնթենպլոյ երթալը։
ԱՒՍՏՐԻԱ։ Կայսեր ամուսնանալու ժամանակը։
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ։ Գանձաց պաշտօնէին Ազգային վաճառականաց տուած պատասխանը։
ԱՄԵՐԻԿԱ։ Սէքսիկոյի հասարակապետութեան նախագահին կոչը ընտրելու գիտաս պատթիւնը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Տեսութիւն 'ի ծնէ կոյրերուն վիճակը խնամելու և դարմանելու վրայ։

ԱԶԳԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Լրագիր ունենցող ամէն ազգաց մէջ սովորութիւն մանաւանդ հարկ եղած է լրագրի ստորագրութիւնները կանխիկ պահանջել և այնպէս ալ կը վճարուին։ Մենք մեր յարգի ստորագրուողաց ձեռնունուս եկածին չափ դիւրութիւն մը տալու մտօք այս ամենահարկաւոր կանոնին կատարումը իրենց աղուտ կամացը թողուցինք, ստորագրութեանց գիները անմիջապէս իրենցմէ չի պահանջելով։ Թէպէտ ըստ առվորութեան լրագիրնուն գինը կանխիկ վճարող անձինք շատ կան, բայց ղժբաղդաբար անանկներ ալ կան, որ կանէին բառը յաւիտեան հասկնալով՝ տարիներով չեն վճարեր ու բնաւ իսկ ալ վճարելու յօժարութիւն չեն ղգար սիրտերնուն մէջ։ Ընթանկներուն համար մեր այս պարզ ազդարարութիւնը առայժմ բաւական յարգոր մը սեպելով իրենց լրագրին գինը վճարելու, կաղաչենք մեր յարգի ստորագրեալներն տարեկանին դեռ չի վճարողներուն, որ մինչև ամսոյս վերջը անպարտաղ հատուցանելու բարեհաճին, եթէ չեն ուզեր որ իրենց լրագրին յաւելարկումը դադարի։ Վճարմանց այս անկանոն յապաղումները լրագրի մը անթիւ դժուարութեանց խիստ ծանրերուն մէկն ըլլալուն, կը յուսանք, որ ամէն ուսումնասէր և ազգասէր յարգի անձինք կը ջանան անոնց դադարելուն օգնել ըստ կարի։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կայսերական տերութեան ամէն գաւառներուն մէջ՝ մեր տրդտրասէր տիրոջը վերհսկմամբ Ինքնակալին բարերար կամացը համեմատ խաղաղութիւնն ու հանգարտութիւնը կը տիրէ։ Բ. Դրան խոհեմ և բարեխնամ պաշտօնեաները՝ այժմեան ծանր և դժուար պարագաներուն մէջ մեծ աշխարհագիտութեամբ և արթնութեամբ կը հսկեն, որպէս զի տերութեան քրիստոնեայ ժողովուրդներն ու հաւատարիմ հպատակներն հանգիստ և ապահով ըլլան, անիրաւութիւն զրկանք չի կրեն, իրենց կենացը ընչիցը և պատուոյն վնաս կամ արատ մը չի գայ, մէկ խօսքով՝ կատարելապէս երջանիկ ըլլան։

Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքը Հայրը կայսերական տերութեան այս հայրական խնամոյ նորանոր հաւատարիմը ամէն օր տեսնելով, նուիրական և անհրաժարելի պարտաւորութիւն մը համարած է իրեն՝ անդադար յորդորանաց խրատներ և պատուէրներ խրկել տերութեան ամէն գաւառները գտնուած հայազգի ժողովրդոց, որ յօժար սրտիւ և անձնանուէր փութով ձեռվընուն եկած ծառայութիւնը [illegible] արիագունդ բանակներուն մատուցանելէ բնաւ ետ չի քաշուին, և ասանկով իրենց վայելած ամբաւ շնորհներուն և բարերարութիւններուն յարժանի ըլլալնին յայտնի ընեն։

Այս անհրաժարելի պարտաւորութեան կատարման օրինակը անձամբ ցուցնելու համար, ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքը Հայրը անցեալ շաբթու ջրօն ձի յուղարկեց բարձրապատիւ Մեծ Սպարապետին գուռը, երկուքը իւր կողմէն, երկուքն ալ Սբ Էջմիածնի Սրբազան Պատրիարքին կողմէն։

Նորին Սրբազնութեան օրինակին հետեւելով և ազգիս երևելիներն ալ բազմաթիւ ձիեր նուիրեցին կայսերական բանակներուն ծառայութեանը համար։

Նոյեմբեր 2 և 4 թուով բարձրապատիւ Մեծ Սպարապետին գուռը եկած պաշտօնական լուրերը կը ծանուցանեն, թէ ամսոյս 1 ին Ինաոմբի կայսերական զօրապետներէն Էհմէտ փաշան իւր հրամանատարութիւնը տակ գտնուած զօրքերով Ալեքսանդրոպոլի (Կիւմրիս) բերդին վրայ քաշեց, և մեծի Պայանդրը գեղը դրաւեց։ Ամսոյս 2 ին կէս օրէն ժամ մը ետեւ, ռուսերը բերդէն դուրս ելան և սառակուբեամբ Օսմանեան զօրաց վրայ յարձակեցան։ Կռիւը մինչև գիշերուան ժամը 3 ը տեւեց, և ռուսաց յուսահատալ ճգանցը հակառակ Օսմանեանք յաղթող ելան և զանոնք նորէն բերդը փախուցին։ Ան գիշերը ռուսերը շատ զբաղեցան իրենց մեռելները վերցնելու։ բայց հետեւեալ առաւուն՝ տաճկները պատերազմի դաշտը աչքէ անցուներելով, քսան ռուսերի մնուսկ, կառք, բազմաթիւ ձի և 200 ռուսաց դի (լեշ) գտան։ Օսմանեան զօրաց կոզմէն մեռնող մարդոց թիւը քիչ է։ բայց 33 ձի կորնցուցին։

Այս պատերազմէն ետեւ՝ սպարապետ Ալպի փաշան շատ զօրքով և բազմաթիւ թնդանօթներով Պայանդրը գեղը հասաւ և անմիջապէս Ալեքսանդրոպոլը պաշարեց։

Ախալցխայի շրջակայքները գտնուող Ալի Բիզա փաշան ալ իւր զօրքերովը վեց մօտակայ վիճակներուն (գաղա) տիրեց, որոնք են՝ Քիւրլեան, Պարասթաման, Աշուր, Խոմանտա, Ճեշէրեք և Քառ-հիրթիս։ Այս վիճակներուն բնակիչները ուրախութեամբ և սիրով հպատակեցան վեհափառ Սուլթանին իշխանութեանը, և անոնց յատուկ խնդրովը՝ օսմանցի կառավարիչներ դրուեցան յիշեալ վիճակներուն մէջ, նմանապէս տաճկի պաշտօնատարներ վերակացու դրուեցան յիշեալ ժողովրդոց կայսերական բանակին ինքնայօժար փութով խրկած պաշարներուն։

Լազիստանի կառավարիչ Ահմէտ փաշայէն նոյեմբեր 7 թուով առնուած լուրերուն նայելով՝ ամսոյս 6 ին ռուսաց հզօր նաւախումբ մը 4 շոգենաւէ, 4 ֆրիգատներէ և մեծ պաշարակիր նաւերէ բաղկացեալ՝ Շէքվեթիլի բերդին վրայ յարձակեցաւ, որն որ Սէլիմ փաշային հրամանատարութեանը տակն է։ Օսմանեան զօրքերը սաստիկ դէմ դրին այս յարձակման և կռիւը ցորեկուան ժամը 5 էն մինչև 9 տեւեց։ Շոգենաւ մը և ֆրիգատ մը սաստիկ վնասուեցան բերդին թնդանօթներէն, և երբոր նաւախումբը Օսմանեան կրակին առջևէն ետ քաշուելու պարտաւորեցաւ, յիշեալ վնասուած ֆրիգատը չի կրցաւ իւր ճամբան շարունակել, ուստի ռուսերը զանիկա միւս նաւերուն ետեւը կապած քաշելին տարին։ Յիշեալ ֆրիգատը թեթեւցընելու համար՝ մէջի զօրքը միւս նաւերը փոխադրելու ատեն, զօրքով լեցուն մեծ մակոյկ մը բերդէն արձակուած թնդանօթներէն ջարնուելով, խորտակեցաւ և մէջի զօրքերուն ամէնն ալ խեղդուեցան։ Այս պատերազմին մէջ ռուսաց նաւախումբը 6—7000 ի չափ ռումբ արձակեր է, բայց բարեբաղդաբար Օսմանեան զօրքերէն միայն վեց հոգի ջարնուեր են։

Չեռեւեալ գիշերը կայսերական զօրքերն ու ռուսերը բերդին շրջակաները Օֆ գեղին մօտ իրարու պատահեցան։ Ռուսերը դարձեալ յաղթուեցան և շատ մարդ կորնցուցին։

Տերութեան Ֆէյզի-Պաշի և Սէիդ-Շէրէֆ պատերազմական շոգենաւերը Ֆիրիք Մուսթաֆա փաշային հրամանատարութեանը տակ՝ Սեւ ծովու մէջ պրպտելու ատենին, ամսոյս 8 ին գիշերը Անապայի առջևու Ռուսիոյ նաւարը Ճնոբայի առջևու Ռուսիոյ նաւարը ամէն մէկ ֆրիգատներէն մէկ մէկ պռիքիկ պատահելով պատերազմի սկսեր են, և ռուսաց ֆրիգատները սաստիկ վնասուելով պռիքին հետ մէկ տեղ Սօխում Գալէ փախեր են։

Տերութեան Թէյֆ շոգեշարժ ֆրիգատը գտնուելու տեղը չի գիտցուիր։ Ասոնց ամենուն ետեւը՝ սպարապետ Ալպի փաշան շատ զօրքով և բազմաթիւ թնդանօթներով Պայանդրը գեղը հասաւ և անմիջապէս Ալեքսանդրոպոլը պաշարեց։

Ախալցխայի շրջակայքները գտնուող Ալի Բիզա փաշան ալ իւր զօրքերովը վեց մօտակայ վիճակներուն (գաղա) տիրեց, որոնք են՝ Քիւրլեան, Պարասթաման, Աշուր, Խոմանտա, Ճեշէրեք և Քառ-հիրթիս։ Այս վիճակներուն բնակիչները ուրախութեամբ և սիրով հպատակեցան վեհափառ Սուլթանին իշխանութեանը, և անոնց յատուկ խնդրովը՝ օսմանցի կառավարիչներ դրուեցան յիշեալ վիճակներուն մէջ, նմանապէս տաճկի պաշտօնատարներ վերակացու դրուեցան յիշեալ ժողովրդոց կայսերական բանակին ինքնայօժար փութով խրկած պաշարներուն։

Լազիստանի կառավարիչ Ահմէտ փաշայէն նոյեմբեր 7 թուով առնուած լուրերուն նայելով՝ ամսոյս 6 ին ռուսաց հզօր նաւախումբ մը 4 շոգենաւէ, 4 ֆրիգատներէ և մեծ պաշարակիր նաւերէ բաղկացեալ՝ Շէքվեթիլի բերդին վրայ յարձակեցաւ, որն որ Սէլիմ փաշային հրամանատարութեանը տակն է։ Օսմանեան զօրքերը սաստիկ դէմ դրին այս յարձակման և կռիւը ցորեկուան ժամը 5 էն մինչև 9 տեւեց։ Շոգենաւ մը և ֆրիգատ մը սաստիկ վնասուեցան բերդին թնդանօթներէն, և երբոր նաւախումբը Օսմանեան կրակին առջևէն ետ քաշուելու պարտաւորեցաւ, յիշեալ վնասուած ֆրիգատը չի կրցաւ իւր ճամբան շարունակել, ուստի ռուսերը զանիկա միւս նաւերուն ետեւը կապած քաշելին տարին։ Յիշեալ ֆրիգատը թեթեւցընելու համար՝ մէջի զօրքը միւս նաւերը փոխադրելու ատեն, զօրքով լեցուն մեծ մակոյկ մը բերդէն արձակուած թնդանօթներէն ջարնուելով, խորտակեցաւ և մէջի զօրքերուն ամէնն ալ խեղդուեցան։ Այս պատերազմին մէջ ռուսաց նաւախումբը 6—7000 ի չափ ռումբ արձակեր է, բայց բարեբաղդաբար Օսմանեան զօրքերէն միայն վեց հոգի ջարնուեր են։

Չեռեւեալ գիշերը կայսերական զօրքերն ու ռուսերը բերդին շրջակաները Օֆ գեղին մօտ իրարու պատահեցան։ Ռուսերը դարձեալ յաղթուեցան և շատ մարդ կորնցուցին

ւած միջոցը առ այժմ կայսեր խաղաղասիրական յօժարութիւնները ամենևին չի փոխեց, և ասոր համար մեր յունիս 20 թուով շրջաբերականին մէջ սկիզբէն ի վեր յայտնած որոշումն երնիս ձեռքէ չենք թողուր ամենևին։

Այն ժամանակը վեհափառ կայսրը ծանոյց, որ իր պահանջած հատուցումին ապահովցնելու համար՝ իբրեւ նիւթական պատանդ Դանուբեան իշխանութեանց երկիրները առ ժամանակեայ կերպով գրաւելովը՝ ուրիշ քաւուն միջոցներու ձեռք զարնել չուզեր, և յարձակողական պատերազմ ընելէ կ'զգուշանայ որչափ որ իր պատիւն ու օգուտը իրեն կընեռեն։

Հիմա ալ, որչափ որ այս պատերազմական հրաւէրը կ'ըլլայ իրեն, իմ օգոստափառ տէրս այս գիտաւորութիւններուն վրայ կեցած է։ Մոլտաւիայ և Վալաքիայ երկիրներուն գրաւումովը մեր ուզած նիւթական պատանդը ձեռքիմիս ունենալով, Մէկտա և միշտ պատրաստ ենք մեր խոստմանցը համեմատ զանոնք իսկոյն պարպելու երբոր մեզի հատուցում ըլլայ, առ այժմ բաւական կը համարինք հոն ամուր կենալ և պաշտպանական գիրք մը բռնել որչափ ժամանակ որ չի հարկադրինք դուրս ելլելու։ Այս շրջանակէն, որուն մէջ մեր գործողութիւնները սահմանել կուզինք։ Պիտի սպասենք Տաճկայ յարձակմանը առանց մեր կողմէն թշնամութիւնը սկսելու։ Լաստի բոլորովին միւս տէրութիւններէն կախումն ունի պատերազմին սահմանները չընդարձակել թէ որ Տաճկները անպատճառ մեզի հետ կռուիլ ուզեն, և այս պատերազմին ուրիշ նկարագիր մը չի տալ բայց անկէ որն որ մենք կը փափաքինք։

Ինչուան արդեւք ըլլար դեսպանական [illegible]ութեանց շարունակուելուն։ Բնա իրաւանց, Ռուսիոյ տէրութեան չ'ցնայ՝ իրեն դէմ պատերազմ հրատարակուելէն ետեւ իրաւախոհ ըլլալու միջոցներ փնտռել և հաշտութեան առաջարկութիւններու սկզբնաւորութիւն ընել, բայց թէ որ Դուռը եռքէն իր շանը աւելի լաւ կերպիւ հասկնալով յօժարի հաշտութեան առաջարկութիւն ընելու կամ ընդունելու, կայսրը իր կողմէն արդեւք ըլլար ան առաջարկութեան մասին ըլլաւելու։

Իսկ այժմ, Պարոն, ասկէց աւելի բան չեմ կրնար ըսել ձեզի, վասն զի չենք գիտեր ստուգիւ, թէ Օսմանեան Դուռը իր ձեռք առած պատերազմական գաղափարներն անմիջապէս ի գործ պիտի դնէ՞ մի։ Մեր այս դիտաւորութիւնները իմացուցէք այդ տէրութեան, որուն քով դեսպան գացած էք, որպէս զի անգամ մըն ալ տեսնուի, որ մեր Օգոստափառ տիրոջը փափաքը հնար եղածին չափ նեղ ցընել է թշնամութեանց սահմանը թէ որ իր կամացը հակառակ սկսելու ըլլան, և Եւրոպայի միւս երկիրները խնայել անոնց հետեւանքներէն։

Ընդունեցէք և այլն։

ՆԷՍԵԼՐՈՏ

Այս շրջաբերականին հրատարակուած օրը՝ Ի. Դրան պատերազմի յայտարարութիւնը Եդրեսդուրկ հասնելով, հետեւեալ օրը Վ. Նիկողայոս կայսրն ալ իր կողմէն պատերազմի յայտարարութիւն ըրեր է, որն որ նախընթաց թուով հրատարակեցինք։

Դադրիոյ կառավարութեան Մէնիշիքոֆ պաշտօնական լրագիրը Ռուսիոյ կայսեր յայտարարութիւնը վրայ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ, որոնք վերոյիշեալ շրջաբերականին ալ իմաստներն հերքելու բաւական ըլլալով, արժան համարեցինք թարգմանել։

«Ռուսիոյ կառավարութեան և Ի. Դրան մէջ յուզուած խնդիրը հիմա լուծանօթ է ամենուն և Եւրոպայի դեսպանական գովելի ջանից հակառակ այս քան մեծնալը՝ անոր ծագումը չի փոխեր։

» Եւրասղէմի սուրբ տեղեաց գործը լմենալէն ետեւ, Մէնշիքոֆ իշխանն իր կառավարութեան անունովը՝ արեւելեան Եկեղեցւոյ արտօնութեանց պահպանութեանը համար երաշխաւորութիւնները միանակ ապագային կը վերաբերէին, որոշ գործ մը կամ Կ. Պոլսոյ պատրիարքին կողմէն արուած մը չէր ցուցուած Ռուսիոյ դեսպանին պահանջմանը հատուցութիւն ըլլալու համար, և Ի. Դուռն ալ ազատ կամքը վեհափառ Սուլթանին մէկ խաթթի Շէրիֆովը հաստատեց յանուն հատարակութեան արուած ամէն հոգեւոր աղատութիւնները։ Լաստի վեհափառ Նիկողայոս կայսեր իր ժողովրդոյը մեծագոյն մասին դաւանած կրօնքին վրայ ունեցած հոգատարութիւնը անմիջական նպատակ մը չունէր։

» Այսու ամենայնիւ Դադրիա, Աւստրիա, մեծն Բրիտանիա և Բրուսիա՝ խորհուրդ տուին Ի. Դրան, որ վեհափառ Սուլթանին պատուոյն և անոր գերիշխանական իրաւանցը համաձայն գալիք ապահովութիւններ տալով պատասխանէ Ռուսիոյ առաջարկութեանցը։ Վիէննայի դեսպանական ժողովը՝ երկու կողմն ալ գոհ ընելու կարծեօք գրուած մը շարադրեց։ Ի. Դուռը յիշեալ ծանուցագրի օրինակին դէմ առարկութիւններ ըրաւ, որոնց վրայ միջնորդ տէրութիւնները ցաւեցան, բայց և այնպէս ուշադրութիւն արժանի համարելով՝ իրենց պարաք սեպեցին ստիպել Ռուսիոյ կառավարութիւնը, որ անոնք ընդունի։ Իսկ ան՝ ոչ միայն չընդունեց, այլ և Մէշիտ փաշային առաջարկուած փոփոխութիւնները մերժելուն պատճառները ցուցընելու համար՝ Նէսէլրոտ կոմսն ուրանկ մեկնութիւններ տուաւ Վիէննայի ծանուցագրին, որ Դադրիա, Աւստրիա, մեծն Բրիտանիա և Բրուսիա միաբանութեամբ տեսան, որ ալ անհնար էր զանիկա պարզապէս առանց փոփոխութեան ընդունելու խորհուրդ տալ Ի. Դրան։ Այս պարագաներուն մէջ վեհափառ Սուլթանը պատերազմ հրատարակելու որոշումը՝ իր լիակատար պատասխանատուութեամբը, բայց ուղիղ չէ, ինչպէս Ռուսիոյ յայտարարութիւնը կ'ըսէ, թէ «Եւրոպայի » գլխաւոր տէրութիւնները պարապ » տեղը ջանացին իրենց յարգ պանքնե» ը՝ Օսմանեան կառավարութեան » կայ կամակորութիւնը խափանելու »։ Եւրոպայի գլխաւոր տէրութիւնները, մանաւորապէս Դադրիա և Անգլիա ընդհակառակն ճանչցան, որ իրենց հաշտարար ջանքերը հատած չենք, այս գործոյն միջնորդութեամբ կարգադրութիւնը չի պիտի կրնար կատարիլ, այն պայմաններով, որոնց փնտռեցին իսկ Եդրեսդուրկի կառավարութիւնը ցուցուցեր էր։

» Ռուսի յայտարարութիւնը խօսքը կը լմնցնէ ըսելով, թէ Ռուսիա պատերազմի հրաւիրուած ըլլալով ուրիշ բան չի մնար իրեն ընելիք, այլ զինուց գործութեանը դիմելով Օսմանեան տէրութիւնը ստիպել դադրութիւններն յարգելու։ բայց չի նշանակեր, թէ Ի. Դուռը դադրութեանց որ պայմանը աւելի է։

» Ինչպէս ի Դայնարձիի դադրութեամբ՝ Ի. Դուռը պարտաւորութիւն յանձն առած է քրիստոնէական կրօնքը իւր ամէն եկեղեցեաց մէջ պաշտպանելու։ Հայոց և Յունաց հատարակութիւններուն վեհափառ Սուլթանին մատուցած ուղերձները՝ Նորին բարձրութեան ըրած նոր բարերարութիւններուն համար իրենց ունեցած շնորհակալութիւնը կը յայտնեն։ Ընդրիանուպոլսոյ դաշնադրութեամբ՝ Մոլտաւիայի և Վալաքիայի իշխանութեց արտօնութիւններ և առաւելութիւններ տրուած են, որոնք Ի. Դուռը ան ատիճան յարգեց, որ Աթիրպէյ և Կիքա իշխանները ետ չի կանչեց, որոնք այս օրուան օրս իրենց իշխանութիւնը կը ձգեն, չէ թէ վեհափառ Սուլթանին հրամաններուն համար, այլ Կորչաքոֆ իշխանին հրամաններուն համար, որ իբրեւ հաւատարիմ հպատակ վեհափառ Սուլթանին չէին կրնար ի գործ դնել։

» Այն Ընդրիանուպոլսոյ դաշնադրութիւնը երկու տէրութեանց սահման կը դնէ Բրութ գետը։ Ռուսաց բանակը կատարեալ խաղաղութեամբ ժամանակ այս գետն անցաւ։ Օսմանեանք ալ Դանուբն անցնելովնին՝ յարձակողական պատերազմ բրած չեն ըլլար, այլ Օսմանեան երկիրները՝ ինչպէս որ դաշնադրութեամբ սահմանուած է, պաշտպանել կ'ուզեն քանի մը ամիսներ ի վեր սկսուած յարձակման մը դէմ։

» Մեր միտքը հոս անօգուտ վիճաբանութեան մը մէջ մտնել չէ։ բայց մեզի անհրաժարելի երեւցաւ իրաց ճշմարիտ վիճակը մեր հասկցած կերպովը ցուցնել։»

Աւստրիոյ դեսպան Պ. Պրուք սեպտեմբերի խնդրովը՝ Օսմանեան կառավարութեան ռուսաց վաճառականներուն շնորհած պայմանաժամը 45 օր ալ աւելցաւ Սեւ և Մէջերկրական ծովերուն մէջ գտնուողներուն համար, և 3 ամիս ալ պայմանաժամ շնորհուեցաւ [illegible] մէջ գտնուողներուն՝ այս որոշումը եղած օրէն։

Կայսերական կառավարութեան այս որոշումը ծանուցանելէն ետեւ արժան կը համարինք Ռուսիոյ կառավարութեան ալ մէկ յայտարարութիւնը հոս դնել, որով հասկցուի թէ թշնամութեանց սկսելէն ետեւ, վաճառականներ թէ օգտին համար ձեռք առնուած ազատամիտ միջոցներուն մասին՝ Տաճկաստան Ռուսիայէն ո՞րչափ վեր է։

Հաւատիկ Ռուսիոյ տէրութեան հրատարակած յայտարարութեան օրինակը։

» Երդէն Տաճկաստանի կողմէն Ռուսիոյ դէմ սկսուած թշնամութիւն

ԲԱՆԱՍԻՐԿՆ

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«Ծնէ Կոյրերուն Ճշմարիտ Խնամելու Եւ Դարմանելու Վրայ։»[1]

ԻԱ.

Խմաստասիրութիւնն ամ առաջնորդութիւնն ըրաւ մարդոց, և յեղափոխութիւնը պատրաստեց ոչ միայն մարդկանց այլ և նոյն իսկ եկեղեցական գործոց ազգախոհ մասին խիզճերուն մէջ։ Յամն եկաւ, և Եւրոպայի ամէն ցիկն առ բանութեան չարիացապարտ և ամօթալից լուծը թօթափելու և հարատակելու նշանները արուեցաւ, և չիչ տաեղէն գործը բռնադատեցաւ։

Եւ ահա խիզճերը մարդկային բրութիւնէն կամ գերբրիստոնէութենէն ազդեցութենէն ազատեցան։ Խանգկանութիւնն իր յարձանքներն ընելու սկսաւ, և առ յարձանաց մէջէն անթուելի և անհաշուելի բարեաց գաղափարներ դուրս ելան։ Բուսեաներն ու գիտութիւնները նոր հրահրած բակի մը փչուելէն թօթափած կայծակներու պէս խիտ առ խիտ և անընդհատ Եւրոպայի մակերեւութին գրեթէ ամէն մէկ կէտին վրայ անձրեւեցաւ։ Բարոյական գիտութեանց գրականութեան գեղեցիկ դպրութեանց և գեղարուեստից դպրոցներ վարժարաններ ուսումնարաններ համալսարաններ և ճեմարաններ հատատուել սկսան ամէն տեղ, և օր ըստ օրէ թուով աճել և զարգանալ։

Աբեստարանական գթութեանց մշտատեւ աղբիւրներ բղխեցան ամէն կողմ և ամէն տեղ, և մարդկային վշտատեսութիւններն սփոփեցին։ Ներսէս Շնորհալիի Ֆենելոնի և Լիմէ քահանայի նման ազնուախոհ մարդասէր և անձնանուէր եկեղեցականներ, ու Ֆրանքլինի Ռոշֆուքոլ—խանքուռի և Հաուխի նման իմաստուն բարի և առատասիրտ աշխարհիկ անձինք բազմացին, և ամէն կարգի և վիճակի խեղճերուն հմր նպաստ և պատսպարաններ սահմանելու բանիւ և արդեամբ աշխատեցան։ Անկեղանոց հաշմ և անդամալոյծ անձանց, անկեղանոց անտերունչ և զառամ ծերունեաց, դարմանոց չքաւոր հիւանդաց, դարմանոց աղքատ ծննդականաց, խնամատուն որբ աղջկանց, խնամատուն լքեալ մանկանց, ապաստանարան կարօտեալ աղայոց, ձրի ուսումնարան ցորեկի, ձրի ուսումնարան գիշերի, ձրի ուսումնարան կիրակի, և ձրի ամէն չափու և հատակի ու պայմանի համար։

ԻԲ.

Մարդկային բարօրութեանը համար սահմանուած այսչափ բարերար շինութեանց և գործոյութեանց մէջ շինութիւն մը կը պակսէր խուլ համբերու ու խօսուն մարդկան ու անձայն մատենից մէջ հաղորդակցութիւն մը հաստատելու համար։ շինութիւն մըն ալ կը պակսէր ի ծնէ կուրաց դարմանին դաստիարակութեանը և գրոց ու արուեստից հետ կցորդութիւն մը ընելու մասու միջոցներուն համար։

Մանկանց վրայ դարձեալ գթութիւն Բրիտասի ձեռքը հիւսեալ պատկի արժանաւոր Լիմէ քահանան եղաւ առաջինները բարերարութեան մրցանակն առնողը, որ Փարիզի մէջ մօրերնուն ձեռքին տակը հլութեամբ մեծացած խուլ և համր երկու աղջկան դրժբաղդ տեսարանէն սիրտը շարժելով, անոնց նմաններուն դառն բաղդին քաղցր և ընդարձակ փոփոխութիւն մը տալու երջանիկ գաղափարը յղացաւ, և առաջադրեց ու փորձեց շարժական գծագրութիւններով ու այբուբենով անոնց աչքէն միտքերնուն հաղորդել ինչ որ մեր միտքը կ'ընդունի ականջներնուս միջոցով։ Իր ակնկալութիւնները յաջողացան աւելի յաջողած տեսնելով, իր ստացուածքը բոլոր խուլ—համբերու բարեսէր նուիրեց, և անոնց դաստիարակութեան տուն և գործիք պատրաստելէն ու անոնք անձամբ կրթելէն ետեւ, իր աշակերտներէն իրեն նման ազնուամիտ անձ մըն ալ իրեն արժանաւոր յաջորդ թողուց, որուն անունը Եւրոպայի մէջ բնաւ ու մեռ անծանօթ չէ։ վասն զի նոյն ինքն Աստուած քահանան է անիկայ։

Միւս զմբաղդներուն չարաբաստիկ և անյուսալի ճակատագրին դէմ երկաթի բազուկներով մենամարտութեան մտնելու, և անոնց սկզբնակից և մշանջենակից խաւարին մէջ լոյս մը թափանցելու, և անոնք անասնոց կարգէն դուրս քաշելով իրենց բուն կարգին մէջ վսեմագոյն աստիճանի մը հասցուցնելու պանծալի բարեգործութեանն ալ սահմանուած է եղեր Հաուի կամ ըստ

ները՝ երկու տերութեանց հպատակներուն մէջ գտնուած ուղղակի առևտրական յարաբերութիւնները կը դադրեցընեն։ Այսու ամենայնիւ Օսմանեան Դուռը իւր նաւահանգիստներուն մէջ գտնուած ռուսաց նաւերը չարգիլեց, և իւր յայտարարութեանը մէջ խոստացաւ բաւական պայմանաժամ մը շնորհելու անոնց, որպէս զի ժամանակ ունենան տնարդել ուղած տեղերնին երթալու։ Միանգամայն, Օսմանեան Դուռը խոստացաւ թոյլ տալու բարեկամ տերութեանց նաւերուն որ Սեւ ծովու նեղուցէն ազատաբար անցուդարձ ընեն։

» Իւր կողմանէ՝ Ռուսիոյ կառավարութիւնն ալ՝ արդարասիրական ըզգացմունքներէ շարժեալ, մեր նաւահանգիստներուն մէջ գտնուած Օսմանցի նաւերուն թոյլտուութիւն կը շնորհէ անարգել ուղած բարեկամ տերներին երթալու։ Նաեւ այս պայմանաժամին լրանալէն ետքն ալ, թէ որ Օսմանցի նաւեր՝ Ռուսիոյ հետ բարեկամական յարաբերութիւն ունեցող տերութեանց հպատակներուն վերաբերեալ ապրանքներ բեռցած ըլլալով, ծովու վրայ մեր պատերազմական նաւերուն պատահին, նոյն նաւերը ազատութիւն պիտի ունենան մինչեւ իրենց երթալիք տեղը ճամբանին շարունակելու, և իրենց մէջի ապրանքները անգրաւելի պիտի համարուին, երբոր իրենց ապահովագիրները ցուցընեն, թէ յիշեալ նաւերը առուգիւ այս պայմանաժամին լրանալէն առաջ բեռցած են։

» Բայց որովհետեւ Օսմանեան Դուռը մեր վաճառաբեր նաւերը պատերազմի իրաւամբ սահմանուած խլսութիւններէն ազատ չի թողուց, ուստի մեր պրտելու եկած պատերազմական նաւերը օսմանցի վաճառաբեր նաւերուն վրայ ալ պիտի յարձակին, և թէ որ զանոնք ձեռք ձգեն, նաւերն ալ մէջի ապրանքներն ալ իրաւամբ գրաւելի պիտի համարուին, թէ և այս ապրանքները՝ Օսմանեան դրօշակաւ բռնուելով, բարեկամ տերութեանց հպատակներու սեպհական ըլլան։

» Իսկ չէզոք տերութեանց վաճառաբեր նաւերը՝ թշնամի թեանց ժամանակն ալ կատարեալ ազատութիւն պիտի վայելեն Ռուսիոյ կողմէն. չէզոք տերութեանց դրօշակաւ վաճառաբեր նաւերը առաջուան պէս պիտի կրնան ազատաբար մեր նաւահանգիստները մտնել ելլել։

» Սակայն զատ՝ որովհետեւ Ռուսաց շոգենաւներուն միջոցաւ Օտէսայի և Կ. Պոլսոյ մէջ եղած կանոնաւոր հաղորդակցութիւնները դադրեցան, ուստի մեր կառավարութիւնը՝ վաճառականութեան ընդհանուր շահուցը նկատմամբ այս հաղորդակցութեան կարեւորութիւնը տեսնելով, աւստրիական Լոյդի ընկերութեան թոյլտուութիւն շնորհեց* պատերազմի ժամանակ Օտէսայի և Կ. Պոլսոյ մէջ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն ընելու իւր շոգենաւներուն միջոցաւ, որոնք պիտի կրնան ոչ միայն ճանապարհորդ և ապրանք այլ և նամակ և ուրիշ թղթակցութիւններ ալ տանիլ բերել։ »

Դանուբի եղերքներէն Վիէննա խրկուած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն, թէ ռուսաց Օսթէն Սաքէն զօրապետը իւր հրամանատարութեանը տակ գտնուած 50 հազար զօրքով Բրուլթ գետն անցեր է։

Ռուսաց լրագիրները կը ծանուցանեն, թէ Լիմիր Շամիլը, որ իրենք Լպպոմբ լեռնականաց գլուխ կ'անուանեն, Կիւրեղի Վրանիի և ուրիշ քանի մը գլխաւոր տեղերու տիրեր է։ Օրլեանոֆ զօրապետը բազմաթիւ զօրքով չէ կրցեր արգիլել Լիմիր Շամիլին այս զանազան յաղթութիւնները։ Նոյնպէս ռուսաց տեղեկագիրներն այս պատերազմին պատմութիւնը ընելով կը ծանուցանեն, թէ ռուսաց կողմէն 5 սպայ և 61 զինուոր սպաննուեր են, 3 սպայ ու 73 զինուոր ալ վիրաւորեր են։ Սակայն զատ՝ ուրիշ լեռնականաց գլուխ մը Տանիալ պէյ անուն, Մօհամմէդ գեղին եղերքը ռուսաց ուրիշ գունդ մը աւերեր և Մէսել բերդը յարձակմամբ առեր է։

Տոլիորուքոֆ զօրապետը լեռնականաց այս յաղթութիւնները լսելով անոնց դէմ քալեր է, բայց Շամիլ պէյին նայիպը (տեղակալ) վրան յարձակելով, շատ մարդ կորցուցեր է ռուսաց զօրքերէն, որոնք շտապաւ ետ քաշուելու պարտաւորեր են։

Վրահէթիի բերդը քանի մը օր լեռնականաց դէմ դիմելէն ետեւ՝ մէջի պահապան զօրքերը կորդուելով, վերջապէս Տանիալ պէյին ձեռքն ինկաւ։

Լոքը Շամիլ ուրիշ չորս բերդ ալ առաւ ռուսաց ձեռքէն, որոնց մէջ է նաեւ Ղէլօս բերդը. եւոքը իւր բանակը երեքի բաժնեց և ամենէն մեծ բաժնին գլուխն անցած Թիֆլիզի վրայ քալեց. երկրորդ բաժինը Տանիալ պէյին հրամանատարութեամբը Շիրվանի վրայ քալեց. միւս երկու գլուխները ալ երրորդ բաժնին գլուխը կեցան իբրեւ պահեստ։

Վորոնցոֆ իշխանը հասկնալով որ իւր սակաւաթիւ զօրքովը անհնար է հարաւէն Օսմանեան զօրաց և հիւսիսէն լեռնականաց հետ կռուիլ, Դանուբեան իշխանութեց երկիրները գրաւող բանակէն, և Կիւրլէնտիկի և Դրբրմի մէջ սպասող ռուսաց բանակներէն օգնութիւն ուղեց։ Այս օգնութեանց սպասելով, ռուսերը շտապաւ 15 հազար հոգւոյ բանակ մը կազմեցին Օրլանոֆ զօրապետին հրամանատարութեանը տակ, որոնք վերոյիշեալ լուրերուն նայելով՝ Շամիլէն յաղթուեր են։

Միւս կողմանէ՝ մայրաքաղաքս եկած վերջին լուրերուն նայելով, Տաղիստանի բնակիչները ռուսաց վրայ մեծ յաղթութիւն մը ըներ են։

Երբոր Լիմիր Շամիլ լսեց որ Օսմանեանց և ռուսաց մէջ թշնամութիւններն սկսեր են, անմիջապէս լեռնականաց ցեղապետները քովը կանչեց, Օսմանեան զօրաց հետ միաբանելու որոշումը անոնց ծանուց և 16 հազար հոգի և 20 թնդանօթ ժողվեց։ Տանիալ պէյ երկրորդ հրամանատար անուանեցաւ 3000 հոգիով և 4 թընդանօթով, նայիպ Լիմինը 5000 պահեստի զօրաց գլուխ դրուեցաւ, և 2800 հոգի ալ յանձնուեցաւ Լպոիալ Մահմանին հրամանատարութեանը։ Շամիլ իւր զօրքերովը Օահքաթալա բերդին վրայ քալեց. Տանիալ պէյ ալ իրենցովը Թահէթիի վրայ յարձակեցաւ, որ լեռան գլխաւոր ճամբաներուն վրայ զօրաւոր դիրք մը ունի։ Օահքաթալա անձնատուր եղաւ արիւնահեղ կռուէ մը ետեւ, որ 36 ժամ տեւեց և որուն մէջ երկու կողմանէ ալ կորուստը խիստ մեծ եղաւ։ Ռուսերը նաեւ քաշուած ատենին բոլոր իրենց բնակարանները և գեղին բոլոր տուները այրեցին, թնդանօթները գամեցին և պաշարաբարձ կառքերուն անիւները կտրեցին։ Շամիլ այս յաղթութենէն ետեւ, Սղնաքի վրայ քալեց և ռուսաց պատահելով, պարտաւորեց զանոնք Թիֆլիզ քաշուելու։

Կայսերական հրամանաւ՝

Ալեքսանդրի նախորդ կառավարիչ Լորդ Լորդ փաշան Լրուսաղէմի կուսակալ անուանեցաւ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂԼԻԱ։ Վ. կայսրը և կայսերուհին ամսոյս 12 ին Փարիզէն Ֆոնթէնպլօ գացին, մեծ ուրախութեամբ և համակրութեամբ ընդունուեցան քաղաքին պահապան զինուորներէն և բոլոր ժողովուրդէն։

ԱՒՍՏՐԻԱ։ Վ. կայսեր հարսանեաց հանդէսը 1854 ապրիլի 12 ին պիտի կատարուի Լիւքսէմպուրկ քաղաքին մէջ, և մայիս ամիսը բոլոր հոն պիտի անցուցնէ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ։ Ս. Փեդրոսբուրգի պաշտօնական լրագրին մէջ հետեւեալը կը կարդանք։

« Ռուսիոյ կայսերութեան և Օսմանեան Դրան մէջ պատերազմ հրատարակուելուն և Անգլիոյ ու Ֆրանսայի տերութեանց Օսմանեան Դրան բարեկամ և կուսակից լլալուն համար, յիշեալ տերութեանց Ս. Փեդրսբուրգի մէջ գտնուած վաճառականները՝ Ռուսիոյ գանձուց պաշտօնէին երթալով, հարցուցին, թէ իրենց վրայօք ամենեւին յայտարարութիւն մը եղած չըլլալով, և արդէն պատերազմն ալ ըսկսած ըլլալով, Ռուսիոյ տերութիւնը իրենց դէմ ինչ ընթացք պիտի բռնէ։ Գանձուց պաշտօնեան հետեւեալ պատասխանը տուաւ։ « Ռուսիոյ և Անգլիոյ մէջ բարեկամական յարաբերութիւնները խիստ լաւ վիճակի մէջ ըլլալն, և նոյն յարաբերութիւնները աւրուելու առիթ մը պատահած չըլլալով, ձեր այս հարցման պատճառը չի կրցայ հասկնալ. ձեզի համար ամենեւին վտանգ մը չի կայ. ձեր տերութեան կողմէն մեր նաւերուն վնաս մը չըլլայ նէ՝ մեր կողմանէ ալ ձեզի ամենեւին վնաս մը գալիք չունի. ահա այս է մեր վերջին կայսեր դիտաւորութիւնը որ պաշտօնական կերպով ձեզի կը ծանուցանեմ։ »

ԱՄԵՐԻԿԱ։ Վիէննայի լրագիրները Ամերիկայէն իբրեւ ստոյգ լուր առած կը ծանուցանեն, թէ Մէքսիկայի հասարակապետութեան նախագահ Սանթա—Աննա զօրապետը դիտաւորու-

---

Պաղեստինի արտասանութիւնը Լուսի մեծ հոգի գաղթեցուցին. ան, որ Լիվի քահանային հետ գաղթական անմարշաւելի պարծանաց մշտածածան և բիւրանշոյլ դրօշակները իրենց պատկառելի մատուներովը նոր և շնաշխարհիկ երագներով երանգելով, Լեւանտայի հիւսիսակողմէն մինչեւ Լիբիանիա և մինչեւ հարաւակողմէն երկիրը իրենց անուամբը խրբկեցին պլտրացուցին, և բոլոր քաղաքականացեալ ազանց սիրտերն ու զարմացումները իրենց գերաշխարհիկ հայրենեացը գրաւեցին։

ԻԳ.

Պաղեստին Հաւի Օպ գաւառին Այն—Յիսմ աւանը ծնած էր 1745 ին։ Իր հայրը ատայնանկ էր, և ինք ալ գրաւորական վարժակաց մէջ ախորժակաւ աշխատութիւն ըրած ըլլալով, Փարիզ արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ պզտիկ գործակալութիւն մը ձեռք ձգածէր։

Ան ատեններս էր որ, Ի ծնէ կայսերուն բնական և բարոյական վիճակներուն վրայօք փիլիսոփայական և բժշկական հետազօտութիւններն յաճախելու սկսեր էին։ Ան ատեններս էր որ, Անվսէս Հենրիկոս Ակոլոսցին Պաղեստինական արտասանութիւնը Լուսի մեծ հոգի գաղթեցուցին. ան, որ Լիվի քահանային հետ գաղթական անմարշաւելի պարծանաց մշտածածան և բիւրանշոյլ դրօշակները իրենց պատկառելի մատուներովը նոր և շնաշխարհիկ երագներով երանգելով, Լեւանտայի հիւսիսակողմէն մինչեւ Լիբիանիա և մինչեւ հարաւակողմէն երկիրը իրենց անուամբը խրբկեցին պլտրացուցին, և բոլոր քաղաքականացեալ ազանց սիրտերն ու զարմացումները իրենց գերաշխարհիկ հայրենեացը գրաւեցին։

ԻԴ.

Պաղեստին Հաւի Օպ գաւառին Այն—Յիսմ աւանը ծնած էր 1745 ին։ Իր հայրը ատայնանկ էր, և ինք ալ գրաւորական վարժակաց մէջ ախորժակաւ աշխատութիւն ըրած ըլլալով, Փարիզ արտաքին գործոց պաշտօնատան մէջ պզտիկ գործակալութիւն մը ձեռք ձգածէր։

Ան ատեններս էր որ, Ի ծնէ կայսերուն բնական և բարոյական վիճակներուն վրայօք փիլիսոփայական և բժշկական հետազօտութիւններն յաճախելու սկսեր էին։ Ան ատեններս էր որ, Անվսէս Հենրիկոս Ակոլոսցին մտայնութեան հատակէն կոյր, գրականութեան լեզուագիտութեան երաժշտութեան ու բնական գիտութիւնց մէջ մեծ համբաւ հաներ, և Բամբրիճի համալսարանին մէջ Սանտերսընի անգլիացի գերահռչակ կուրին յաջորդելով, տարրալուծական փիլիսոփայութեան դասատուութիւն կ'ընէր։

Հաւի ծնած ատենը Սանտերսընի հինգ վեց տարուան մեռած էր, բայց Հաւէյի շափահաս եղած ատենն ալ Սանտերսընի աշխարհահռչակ համբաւը լսած չէր Եւրոպայի մէջ, ինչպէս որ լսելիք ալ չուներ ամենեւին, վասն զի՝ գիրքերուն համբաւ և առանց ցաւոյ մոռցուելիք անուններէն չէր։ Սոփկայ անանկ անուն մըն էր, որ Նիւտոնի նման իմաստասէրը իր գիտանոցէն բռնի քաշելով անուան տերոյն ոտքը տարեր, և մտերիմ բարեկամութեան կցորդութիւն մը ընել տալու պարտաւորեր էր։ Ինչն մը, որ Անգլիոյ թագաւորական կամարին անդամոց կարգը գրաւելէն ի զատ, Լոքի գրչէն ալ հարկ պահանջեր էր։

ԻԴ.

Նիկողայոս Սանտերսընն տարու մըն էր որ, ծաղկի հիւանդութեան հետեւանք կորսուսեր էր աչ մէկին լոյսը, այլ և երկու աչքին գունտերն ալ բովանդակ։ Տեսութեան գործքն ու աբդիւնքը չունէր. բայց արդիւնարար գործարաններն ու տեսութեան պատճառներն ալ ամբողջ հեղած թափած ջնջուած ու կորուսած ըլլալով, լուսոյ ըմբռնման միջոցներն ու հնարքը չէր մնացած. ուստի առ էակին ուղղին ու երեւակայութեանն ու գաղափարացը մէջ լուսոյն ազդեցութիւն մը ընելու յոյսն ու կասկածը տեղի չունէր։ Բայց այս կատարեալ կոյրը հոգի մը միաք մը և հանճար մը ունէր որ, խաւարին նեղ շրջափակին մէջ ալ մեռելք չունէին։ Յարատեւ շարժումն, յարաձուփ յուզումն, և մշտայոյզ ալէկոծութիւն մը եղած էին անտեսութեան մէջ։ Հարկ էր որ անգիտութեան և անծանօթութեան շրջթայները օր մը խզէին, ու Նիւտոնի հետ լուսոյ աշխարհներուն մէջ անձիր անկոպար և անսահման ասպարէզներ անցնէին։ Բայց ասպարէզներն անցնելու համար ամբաւ հմտութիւն, ու նախաշաւիղ տեղեկութիւններ պէտք էր։

Շատ աղէկ. Սանտերսընն ալ տասնը եօթը տարու չեղած չափական գիտութեանց ու լեզուագիտութեան մէջ արդէն անհաւատալի յառաջադիմութիւն ըրած էր։ Լատիներէն կը խօսէր, և իրեն համար իր հնարած գրչութեան նպատակին ալ կը գրէր, ու Լիւկրեցիոս յունարէն բնագրին մէջ կը կարդար։

Շօշափելի թուարանութիւն մը և հաշուեստախտակ մը հնարած էր որ, ատորագրութիւնը մարդս կը հիացնէ։ Տրեր կամ Սիդ—Դրահալը-ի մանկագրաւ գործ մը հրատարակած էր, որուն նպատակը՝ կարգէ դուրս զարմանալի գիւտերն ու ցուցմունքները կամ ապացուցութիւնները՝ յատակատես չափականաց տեսութեան տակն ինկած չէին մինչեւ անատենը։

Փիլիսոփայութեան և բնական գիտութեանց մէջ այնչափ առաջ անցաւ և այնչափ անուն հանեց որ, Բամբրիճի համալսարանին մէջ Նիւտոնի փիլիսոփայութեանը դասատու ընտրուեր էր, ուր անուանի Պ. Վիլկինի ըսածին պէս՝ « Հատարակաց դասատուութեան » մէջ Նիւտոնի լուսոյ օրէնքները կը բացատրէր, և իր խաւարներուն մէջ լուսոյ վերլուծութիւնը

թիւն ունի եղեր Աէքսիկայի կայսր ըլլալու։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ընդհանուր ջրհեղեղաբեմի Նուսիոյ դը-բոշական վաճառաբեր նաւ մը, որուն մէջ պատերազմական պաշարներ ալ կար, փոթորիկին երեսէն Վ. ովսիրի նեղուցը եկաւ ինկաւ և պարտաւորեցաւ Գրավգի առջեւ երկաթ նետելու։ Օսմանեանք ուտելիք տուին նաւասիներուն, որոնք փոթորիկին դէմ շատ մաքառելով ուժասպառ ինկած էին, գրպաններն (ճէպ) ատակ գրին և հովին խաղաղելէն ետեւ, մէջի մարդոցմովը վերադարձին Սեւ ծով ճամբեցին, ըսելով թէ Օսմանեանք վաճառաբեր նաւերուն չէզոքութիւնը կը յարգեն և իրենց խոստմանը հաւատարիմ կը կենան։

— Մանասթիրէն նոյեմբեր 15 թուով մեր յարգոյ թղթակից և բարեկամ Գայմաքամ Բարունակ պէյը հետեւեալ լուրերը կուտայ։

„Հոս մինչեւ հոկտեմբեր 25 շաբաթուն ամառնային գեղեցիկ օրեր ունէինք. և անկից ետքը ձիւնաբեր ու շարունակ անձրեւոտ ցուրտ օրեր տիրեցին և արեւմտեան լեռները ձիւնով ծածկուեցան։

„Գաղաքիս և բոլոր գաւառին մէջ կատարեալ խաղաղութիւն և անդորրութիւն մը կը տիրէ, ամեն ազգ գիրար կը հոգան ու մէկզմէկ կը պատուեն. ասիկայ՝ ոչ միայն անկողմնակալ կառավարիչներուն փութաջան հսկողութիւնը արդիւնքն է, այլ և քաղաքացւոց ալ բարեհամբոյր բնութիւնը մէկ պատուղն է։

„Գաւառիս գիւղաքաղաքներէն մինչեւ հիմա դէպ 'ի Մանասթիր բաղմաթիւ պահեստի (ռէզերվ) զինուորներ ամեն օր կը բերուին, որոնց ամենքն ալ յօժարութիւն և սիրով և առանց մէկումը վնաս հասցնելու խաղալով խնդալով կը դիմեն կուգան։ Այս պահեստի զինուորներէն մինչեւ հիմա քաղաքս հասածներուն թիւը 10000 ը անցաւ, և կը յուսացուի որ մինչեւ մէկ ամիս կայսերական հրոյ տերութեան ժողովելու կամք բրածէն քառապատիկ աւելի պիտի ըլլան, ըստ որում առանց հրաւիրելու ամեն կողմանէ ինքնակամ յօժարութեամբ կը վազեն կուգան, անանկ որ քաղաքիս երկու մեծամեծ ձմերանոցներուն մէջ իրարու վրայ դիզուած են, և ասանկ երթայ նէ՝ քաղաքիս զանազան մեծամեծ շէնքերուն մէջ ալ պիտի լեցուին։

„Վեհափառ և հզօր Թագաւորնիս օր մը պէտք եղած ատենը՝ ասոնք ալ իր թշնամիին դէմ խրկելու համար՝ արդէն ամենուն ձեռքը դէնք տուած է, որոնք հիմակու հիմա հանգիստ կ'ուտեն կը խմեն և Թագաւորը կ'օհնեն, և միշտ անհամբերութեամբ թշնամիին հետ պատերազմելու կ'սպասեն. այս մեր պահեստի բանակը (ռէզերվ օրտուսու) 100·000 ը պիտի անցնի այսպէս կամաւորներով, որոնց ամենն ալ քաջառողջ և առոյգ կարիճներ են, բան որում մինչեւ հիմա եկողները մէկիկ մէկիկ քննելով՝ քիչ մը սակաւ եղողը ետ դարձուցած եմ, և ասանկով մնացածներուն ամենն ուժեղ և կորովի մարդիկ են։

„Ինչպէս որ ըսինք, ցուրտերը կոխեցին և օդերը միօրինակ չէն, այսուամենայնիւ այսքան բաղմութենէն հիւանդանոցին մէջ 150 հիւանդ ունիմ և հարիւրին 3 մեռնող։

„Մինչեւ հիմա ջարտաւոր ամնութիւն կայ. ամեն տեսակ մրգեղինաց հօխան մինչեւ 40 փարայ է. նմանապէս ընդեղէններուն ալ մինչեւ 40 փարայ. կանաչեղէնները խիստ ժան են. միսին հօխան 60 փարայ. կոգիինը (սայեսաղը) 8 ղուռուշ. մամինը 5 ղր. գարիին 70 հօխան 23 ղուռուշ. ցորենին 80 հօխան 55 ղուռուշ. ճերմակ հացին հօխան 25 փարայ. սեւուկ հացինը 18 փարայ, և այլն։"

— Ընդհանուր կիրակիէն երկուշաբթի լուսնալուս գիշերը Պէօյիքտէրէյի մէջ ձկնորսի նաւակ մը՝ որուն մէջ 5 յոյն և 1 տաճիկ կար, ծովին և հովին սաստկութենէն ընկղմելու վտանգի մէջ իր նաւով, մէջինները յուսահատած սկսան օգնութիւն կանչել։ Հոն տեղերը սպասող Սոֆիա — Ֆիջրի աւտոբիւսան եւակայմին հրամանատար Լուքա Ֆիքրովիչ նաւապետը ասոնց ձայնը լսելով, նաւատիի մը հետ մակոյկը նետեցաւ և գիշերուան մութին մէջ զանոնք գտնելով ժողվեց նաւը տարաւ և պէտք եղած օգնութիւններն ըրաւ անոնց։

Այս նաւակին մէջ ուրիշ 3 ձկնորս ալ կայ եղեր, որոնք Պ. Ֆիքրովիչի հասնելէն առաջ ինքզինքին ծովը նետեր և լողալով ազատիլ ուզեր էն. բայց դժբաղդաբար մէջերնուն միայն մէկը ցամաքը կրցաւ ելլել, իսկ միւս երկուքը խեղդուեցան։

— Այսօր ցորեկուան ժամը 5½ին միջոցները մայրաքաղաքիս մէջ երկու անգամ երկրաշարժ եղաւ բարեբաղդաբար անվնաս կերպով։

— Շէյխէրիէ Խայրէտտին ընկերութիւնը կը ծանուցանէ, որ իր շոգենաւներովը երթեւեկութի ընելուզող ճամբորդները 1853 դեկտ. 1էն սկսեալ առնելու տոմսակներնուն (պիլէթ) համար առաջուց արծաթ կամ պղինձ մաքուր ստակ պատրաստելու են։ Իսկ անոնք որ թուղթ աւրել տալու սովորեալ են, անանկներուն գիւրութի ըլլալու համար ամեն շոգենաւներուն մէջ մէյմէկ լուծյափոխ (սարաֆ) դրուած է, որ նոյն օրուան փոխանակութեան գինէն հարիւրին մէկ կամ երկու պակասով թղթադրամ պիտի աւրեն։

— Ընդգրկոյ մէջ գրաւութեանց տարածման համար կազմուած Իրիտանական Ընկերութեան ժողովը քանի մը շաբաթ առաջ գումարեցաւ Հիւլ քաղաքին մէջ, որ Մեծին Իրիտանիոյ ծովեզերեայ քաղաքներէն մէկն է վաճառականութիւն և մեքենական ճարտարութեամբ խիստ ծաղկեալ։ Այս ժողովին մէջ ընկերութեան 1852 ին գործողութեանցը վրայ Ֆայրէրն առնուն մեքենագէտ մը տեղեկագիր մը կարդաց, որուն մէջ կը ծանուցանէ նաև, թէ ընկերութիւնը ահագին մեծութեամբ օգաշարժ նաւ մը շինելու ձեռք զարկեր է Պրիւնէլ և Սքոթ — Իրսրլ անուն մեքենագէտներուն ձեռքովը։ Այս նաւը 680 ոտք երկայնութիւն, 83 ոտք լայնութիւն և 58 ոտք բարձրութիւն պիտի ունենայ։ Իւր մեքենաներուն բոլոր զօրութիւնը 2·600 ձիու ուժ պիտի ըլլայ. շէնքը երկաթէ պիտի ըլլայ, ջուրին մակերեսէն 6 ոտք բարձր կրկին յատակով, և կրկին յարկով։ Միանգամայն անիւ և պտուտակ պիտի ունենայ ամեն մէկը երկերկու մեքենայով, որպէս զի մէկուն արկած մը պատահինէ, միւսը կարենայ անոր գործը տեսնել։

Այս ահագին մեծութեամբ նաւը արդարև մինչեւ հիմա նաւական ճարտարապետութեան ձեռքէն ելածներուն ամենն ալ պիտի անցնի, որ լսողին անհաւատալի կ'երեւայ, և մարդ ինքզինքը Կիկլոպներուն և Տիտանեանց դիւցաբանական դարերուն մէջ հաստատ կը կարծէ։

Վերջապէս ուրիշ Կիկլոպ մըն ալ Մաք — Բօնէլ անուն ծանոյց ժողովին, որ ինքը Լոնդրայէն Պիրմինկէմ տանող երկաթուղւոյն համար ամենաղօրաւոր շոգեշարժ մեքենայ մը հնարեց, որուն կամքն ամենը 700 ձիու զօրութիւն ունենալով, Լոնդրայէն մինչեւ Պիրմինկէմ 2 ժամու մէջ պիտի երթայ որ 75 ժամու ճամբայ է, և սովորական շոգեկառքերը այս օրուան օրս վեց ժամը կերթան։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Կ. Պոլիս 22 Նոյեմբեր

Փոխանակութեանց բարձրանալուն և Նուսիոյէն հոս ցորեն գալը գրեթէ դադարելուն պատճառաւ արմատեայ գինը քանի գնայ բարձրացաւ։ Այս պատճառաւ անցեալ շաբթուս արմատեայ առուտուրը քիչ եղաւ, միայն տեղական սպառման համար քիչ մը բան ծախուեցաւ։ Ալեւրին աղելուն և փնտռուելուն պատճառաւ պատրաստ գտնուածը բոլոր ծախուեցաւ։ Դանուբէն եկած քիչ մը արմատքն ալ Լիւբոպոյի համար բլլալով կանցնին կ'երթան։ Ընտնկ երթայ նէ կը վախցուի որ գիները աւելի պիտի բարձրանան, բան որում օդին գեշութեանը պատճառաւ դուրսէն ցորէն չի կրնար կոր գալ։ Մինակ Մարսիլիայի համար 10·000 գրիւ կակուղ ցորեն ծախուեցաւ. տեղական սպառման համար ալ 20·000 գրիւի չափ ծախուեցաւ հետեւեալ գիներով։

Ղէֆի կարծր ցորեն	գրիւը	50 —55	ղրշ
Պեսարապիայի կարծր	„	40 —45	„
Բուսմէլի „	„	32 —34	„
Խարայիի կակուղ	„	26 —28	„
Բուսմէլի „	„	28 —32	„
Կալացի եգիպտացորեն	„	17 —18	„
Կալացի գարի	„	14½—15	„
Դրբմի հաճար	„	18 —20	„

Պրուսա 18 Նոյեմբեր

Վաճառանոցիս մէջ մեսաքս շատ չի կայ, մանաւանդ ընտիր տեսակները օր ըստ օրէ աւելի հազուագիւտ կ'ելլան. բայց կը կարծուի որ այս օրերս շատ մեսաքս պիտի ունենանք, ըստ որում գեղացիները՝ իրենց տուբերը վճարելու համար, անցեալ տարուան հունձքէն ձեռքերնին ինչ մնացած է նէ պիտի ծախեն։

Հաւասիկ վաճառանոցիս մէջ մեսաքին այս օրուան գիները։

Տէմիրճէ ա տեսակ	հին	315-322	ղրշ
„ բ „	„	308-313	„
„ գ „	„	չի կայ։	
Պրուսայի սելէ ա „	„	287-290	„
„ „ բ „	„	278-280	„
Մեշուտ Ե. Մ. Նուսիոյ հմր		270-282	„
„ Մարսիլիայի հմր բ		270-275	„
Պիլէճիկի սելէ ա տեսակ		270-282	„
„ բ „	„	263-271	„
„ գ „	„	252-260	„
Պրուսա Ե. Մ. գ	„	238-243	„
Մեշուտ Ե. Մ. գ	„	255-166	„
Հոր խոշակ ա	„	40- 45	„

Կ. ՊՕԼԻՍ Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՄԻՀԷՆՏԻՍԵԱՆ

„Կ'ըներ լոյսը իրեն համար տեսնողնե-„ բուն առջին։"

Անտէրսըն և Մոլսէս անգղիացիները՝ Լիւսերի ասիացիէն ու Դիսիմոս աղեքսանդրացիէն մինչեւ իրենց օրերը բնական ձիրքերով հանճարով իմաստասիրութեամբ գրագիտութեամբ և գեղարուեստից յաջողուածովք ու ձեռնարուեստներով անուանի եղած ինքնաջան և ինքնավարժ կայսերուն երկայն շղթային վերջին օղերը պիտի ըլլան եղեր Հաուի գաղղիացւոյն ձեռքովը։ Այս։ բայց դեռ ոչ Հաուի և ոչ դենուիներն ընողները անոնց դասակարգութիւնը վրայ միաք դարձուցած չէին։

Ի։

Արդէն Հաուի ոչ բժիշկ էր և ոչ բնագէտ։ Անտէրսընի և Մոլսէսի համբաւները կրնար լսել, բայց բնութեան թերութիւններուն նպաստի երթալու տրամադրութեան մէջ չէր, և օր մը աս անկարելին կարելի ընողին ինք ըլլալքը ինք ալ չկրնար։ Բժշկական և փիլիսոփայական զենուիններուն ալ աս էակներուն բնութիւնը ճանչնալու համար կ'ըլլար կոր։ վասն զի աս աղնուական ստեղծուածոց բնութիւնը դժուարալոյծ առեղծուած մը սեպուած էր, մանաւանդ ան տեսնէն, որ քանի մը անիրաւ և անխիղճ մտանենդրայ անտեղի խորհրդածութիւնները աս անթշնամանելի աղնիւ արարածոց վրայ թշուառական կարծիքներ հրատարակեր, մարդկեղէն հրեշ համբաւեր էին։ Որ մէկն ըսեր էր որ, ասոնք բնութեամբ անպերճախօս են. որ մէկն ըսեր էր որ, բնութեամբ անգութ և գազանամիտ են, վասն զի թափած արիւնը չէն տեսնար. իբրեւ թէ սպանդանոցներուն մէջ հարիւրաւոր կենդանեակներ մորթողները արեան գոյնը տեսնալնուն պէս մորթելու արուեստէն կը հրաժարին. իբրեւ թէ հազարի մը կուրծի (մառուլիգօչան) համար մարդը սպանող աւտակ ելուզակները արիւնը տեսած ու ճանչցած չեն։ Որ մէկն ալ բրած էր որ, կայրերուն համար ստուած չի կայ, վասն զի արեւը չենտեսնար. և աս ըսողը Տիտուս էր, որ իր ժամանակը գտնուած ինքնուսոյց կայրերուն հանճարով և հնարագիտութեամբ ամենէն նշանաւորը տեսեր խօսակցեր և հետաքրքրական անթիւ հարցուփորձ ըրեր, և այն ջանասէր ու ուսումնասէր կուրին վրայ ոչ ինք և ոչ ուրիշը անանկ ամբարիշտ մտածութեանց հետքն անգամ չէին նշմարած։

Ի.Ջ.

Այ կայրը Գաղղիոյ մէջ հանրածանօթ է Ի-Իլոյի կայր մականունով։ Իր անունը Լընօթռ էր. հայրը Փարիզի համալսարանին մէջ փիլիսոփայութեան վարժապետ էր. ինք ալ բաւական յաջողուածով տարրալուծութեան և բուսաբանութեան դասերուն հետեւելով շատ հմտութիւն ստացեր էր։ Իր ղեպարանաց զարգացմանը և իր վարժութեանը համար իր ստացուածոց մէկ մասը սպառելէն ետեւ, քաշուեցաւ գնաց Ի-Իլոյ փոքրիկ քաղաքը, և անկէ ետեւ տեղւոյն անունովը յիշուիլ սկսաւ։ Հոն ամեն տեսակ և ցքահան ըմպելեաց գործարան մը կանգնեց, և իր արդիւնքները անձամբ առեն առեն Փարիզ կը բերեր կը ծախեր։ Ցորեկը կը հանգչէր, և գիշերը մինչեւ լուս կ'աշխատէր անանկ աշխատութիւն մը, որ հաստատուածոց բնութեան ու գոյներուն պատճառաւ կուրաց տրամադրութեանը բոլորովին ներհակ և հակառակ համարուելու էր։ Իր ղաւակը ինք իր ձեռքովը ուսուցանելու և հրահանգելու համար շարժական գիրեր հնարեր էր, և իր նպատակին ալ հասեր էր, վասն զի ղաւակը իրմէ զատ ուսուցիչ չունեցաւ։ Տիտուս Ի-Իլոյի մէջ գացեր տեսեր էր աս կայրը, որ անօրինակ և անասվոր հարցմունքներով ու խնդիրներով ու բացատրութիւններով զարմացուցեր էր իր այցելուն, և այցելուն ալ, աւաղ իր տաղանդներուն ու ձիրքերուն, աս կայրը տեսնալէն ետեւ էր որ, իր խորագոյնին դրչին տարտ բերելով, կուրաց բնութեանը վրայ գրած հանճարեղ խելամտութեանցը մէջ ան այլանգակ և անհեթեթ մտածութիւնները խօթեր էր։

(Պէտք ղարտնակոտ։)

Խ. Պ. Մ։

ԽՄԲԱԳԻՐ=ՏՆՕՐԷՆ

Կ. Ս. ԻՒԹԻՃԵԱՆ